

Zanimljivi su obrambeni mehanizmi. Tako Dubrovnik za preostala slavenska imena nalazi kršćanske ekvivalente, a puk kršćanska imena prilagođava narodnim oblicima. Brza pobjeda kršćanskog imenskog fonda, prema autorima, posljedica je snažnih asimilatorskih mehanizama Dubrovnika, kao i sustavne politike za integraciju novih područja.

Umorstva turskih podanika od strane Dubrovčana — presuđivanje prema turskim zakonima rad je Vesne Miović-Perić (str. 169—180). Zbog nesrazmjera u snazi dviju država Republici je nametnuto pravilo nadležnosti turskog suda za zločin izvršen od strane dubrovačkog nad turskim podanikom, naravno bez reciprociteta. Istražujući izvore Historijskog arhiva u Dubrovniku autor zaključuje da je pored diplomatskih aktivnosti, dubrovačka vlada poduzimala i druge korake kako bi zaštitila svog podanika ili makar ublažila kaznu. Međutim, takvo djelovanje javlja se samo onda kad postoji mogućnost da Dubrovčanin bude ugrožen zbog pristranosti turskog suda. Ipak, kad se počinjeno djelo kosilo sa dubrovačkim zakonskim i moralnim normama, krivac je bio strogo kažnjavan i od dubrovačkog suda. Zaštita države izostajala je redovito kad je viši državni interes mogao biti doveden u pitanje.

Žitelji Stona i Malog Stona u Malahnoj komediji od pira Antuna Sasina tema su rada Slavice Stojan (str. 183—191).

Vinko Ivančević piše O gruškim brodograditeljima i pomorcima iz obitelji Pilato u 18. i 19. stoljeću (str. 193—225). Obimna studija izrađena na temelju arhivskog materijala obrađuje spomenutu grušku obitelj koja je dala nekoliko istaknutih djelatnika brodogradnji i pomorstvu, ali i obavještavnoj službi Dubrovačke Republike.

Ivo Perić objavljuje članak Pomorska banka u Dubrovniku (Razlozi osnutka, tokovi poslovanja i uzroci likvidacije) (str. 227—238). Autor povijest dubrovačke Pomorske banke dijeli na dva razdoblja: prvo, poslovno (1919—1932) i drugo likvidacijsko (1932—1937). Utvrđuje da ovaj novčarski zavod uslijed nesposobnosti poslovnog rukovodstva, za cijelog postojanja ostaje bez intenzivnije povezanosti s pomorskim, trgovačkim i turističko-ugostiteljskim tvrtkama. To uvjetuje neuspjeha i konačni slom.

Ivica Prlender

STJEPAN KRIVOŠIĆ: STANOVNIŠTVO DUBROVNIKA I DEMOGRAFSKE PROMJENE U PROŠLOSTI

Zavod za povijesne znanosti JAZU u Dubrovniku, Dubrovnik 1990. god., str. 202

Ovim izdanjem Zavod za povijesne znanosti JAZU u Dubrovniku pokreće ediciju »Prilozi demografskoj povijesti Dubrovačke Republike«, koja bi u narednih petnaest godina trebala publicirati znanstvene rezultate projekta »Povijest stanovništva Dubrovnika i okolice«.

Tradicionalna se historiografija demografskim pitanjima bavila sporadično i ne temeljito. Utvrđivanje broja žitelja grada Dubrovnika i njegove države najčešće je vršeno kritikom narativnih izvora i procjenom. Takvim pristupom pokušavalo se dati podatke, najčešće samo za neke odsudne periode dubrovačke povijesti: XV i XVI stoljeće kao vrijeme najvećeg prosperiteta Republike, prije i poslije 6. travnja 1667. kako bi se dobila slika o pogubnosti velike trešnje, te za početak XIX stoljeća, vrijeme gubitka političke slobode.

Studija Stjepana Krivošića (prema V. Stipetiću, piscu predgovora, dovršena još 1985.!) sustavno otvara problematiku demografske povijesti Dubrovačke Republike. Ona se temelji na dosad zanemarenom izvornom materijalu — matičnim knjigama — koje strpljivom istraživaču pružaju mogućnost uvida gotovo svekolike populacije. Naravno da je dodatno, ali i komparativno korišten i drugi raspoloživi arhivski materijal. Takav istraživački pristup, uz korištenje suvremenih metoda demografske povijesti, nužno je vodio dragocjenim rezultatima.

Autor je knjigu podijelio na pet cjelina. Prva, naslovljena Ukupno stanovništvo, analizira narativne izvore, popise stanovništva 1673/74., 1799., 1807, te prelaži na utvrđivanje ukupnog broja stanovništva primjenom, u našoj historiogra-

fiji dosad neupotrebljivanih metoda. Pored komparacije s tadašnjim evropskim, mediteranskim i dalmatinskim gradovima, do pouzdanog broja stanovnika nastoje se doći obzirom na odnos veličine urbane površine i gustoće naseljenosti, računanjem stope nataliteta, istražuju se negativni vanjski utjecaji na demografska kretanja (glad, epidemije, potresi). Za veću pouzdanost grafikona o kretanju ukupnog broja stanovnika u gradu i podgrađima od sredine X do sredine XIX stoljeća, koji je najbolji zaključak prve cjeline ove knjige, Krivošić je obratio pažnju na Dubrovčane izvan Republike i strance u Dubrovniku.

Drugu cjelinu autor posvećuje utvrđivanju i analizi strukture stanovništva. I to klasnoj strukturi, strukturi po zanimanjima, spolnoj i dobnoj strukturi, te posebno strukturi stanovništva po popisu iz 1857.

O širini pišćevog interesa svjedoči i treća cjelina o prirodnom kretanju stanovništva. Istražuje se natalitet (opća stopa nataliteta, sezonsko kretanje začeca i rođenja, vanbračna djeca), mortalitet (opća stopa mortaliteta, sezonsko kretanje umiranja, smrtnost dojenčadi, uzroci smrti), prosječna dob umrlih, srednje trajanje života, pripast — pad stanovništva (daju se tablice smrtnosti), nupcijalitet (sezonsko kretanje vjenčanja, prosječna dob zaručnika, porođajni intervali), srodstvo (krvno, tazbinsko), obitelj.

Četvrta cjelina obrađuje demografske promjene u vrijeme francuske okupacije grada, a peta otvara pitanje »Je li Dubrovnik u svojoj vjekovnoj prošlosti provodio svoju populacijsku politiku, i koje su to mjere koje je primjenjivala njihova politika?«

Pišući ovaj prikaz nastojali smo umjesto niza rezultata predstaviti strukturu Krivošićeve studije koja, držimo, najbolje dokumentira njenu važnost. Uostalom autorov je doprinos cjelovito jedino moguće sagledati na osnovi tabličnih pregleda koji zauzimaju 65 stranica, ove obimom nevelike knjige. Oni zasigurno predstavljaju nezaobilazno mjesto svakog daljnjeg rada na povijesti Dubrovačke Republike.

Nadamo se da će znanstveni projekt dubrovačkog Zavoda za povijesne znanosti JAZU i ubuduće donositi ovako dragocjene rezultate. Njegovim ostvarenjem hrvatska bi historiografija dobila po prvi put povijest stanovništva jednog područja od XV do XX stoljeća. Bit će to vrlo važan doprinos, kako povijesnoj znanosti, tako i njenoj metodološkoj modernizaciji. (U tom smislu valja istaknuti knjigu Božene Vranješ-Soljan, Stanovništvo gradova banske Hrvatske na prijelazu stoljeća, Zagreb, 1991). S tog aspekta, vrijednost Krivošićevog rada, kao i projekta u cjelini ne iscrpljuje se samo u dosegnutim rezultatima nego i onim što potiču.

Ivica Prlander

NENAD VEKARIĆ: PELJEŠKA NASELJA U 14. STOLJEĆU

Zavod za povijesne znanosti JAZU u Dubrovniku, Dubrovnik 1989., str. 149.

Zaposjedanje Stona i Rata 1326. godine predstavljaju demonstraciju snage ekspanzione političke dubrovačke komune, ali ukazuje i na njene gospodarske i političke ambicije. Time su Dubrovčani, obzirom na veličinu dotadašnjeg komunalnog prostora, uz zamašan zemljišni prostor stekli izuzetno važne geopolitičke položaje na istočnoj obali južnog Jadrana. S novog posjeda bilo je moguće vrlo uspješno kontrolirati kopnene i morske putove od velikog značaja, kako za gospodarski život Dubrovnika, tako i za njegovu sigurnost. Proizvodnja soli u Stonu pružit će Dubrovačkoj Republici najvažniji izvozni proizvod, ali i efikasni instrument za političke pritiske.

Uz diplomatsku borbu za osiguranje i stjecanje legaliteta novog posjeda, dubrovačka je vlada odmah poduzela radnje za uspostavljanje svoje uprave i za podjelu zemljišta. Tako je već 1336. izrađen najstariji zemljišnik-katastik u Hrvatskoj (vidi J. Lučić, Najstarija zemljišna knjiga u Hrvatskoj — Dubrovački zemljišnik diobe zemlje u Stonu i Pelješcu iz godine 1336., Anali Zavoda za povijesne znanosti IC JAZU u Dubrovniku, sv. XVIII, Dubrovnik 1980.)

UDK 949.713

ISSN 0351-2142

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

VOL. 24

ZAGREB

1991.

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

Izdavač: ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

UREDNIČKI ODBOR

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Adresa uredništva: Filozofski fakultet Zagreb — Humanističke i društvene znanosti, Zagreb, Krčka ul.1

Časopis izlazi jednom godišnje

Izdavanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti, tehnologije i informatike.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu R Hrvatske br. 6859 1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informacije R Hrvatske pod br. UP-547 2 — 84 — 1984.

R A D O V I 24

Za izdavača
dr. Nikši Stančić

Tehnički urednik
Franjo Čuješ

SURADNICI U OVOM BROJU

BOBAN mr. BRANKA, Zavod za hrvatsku povijest Zagreb
BUDAK dr. NEVEN, Filozofski fakultet Zagreb
ČORALIĆ LOVORKA, prof. Demonjina 9 Zagreb
GOLDSTEIN dr. IVO, Filozofski fakultet Zagreb
GRGIN BORISLAV, Filozofski fakultet Zagreb
HRABAK dr. BOGUMIL, Filozofski fakultet Novi Sad
JURIŠIĆ mr. IVAN, Zavod za hrvatsku povijest Zagreb
KEMBEROVIĆ HUSNIJA, prof. Sarajevo
KARAMAN dr. IGOR, Zavod za hrvatsku povijest Zagreb
KOLAR DIMITRIJEVIĆ dr. MIRA, Filozofski fakultet Zagreb
KOSTELAC ANA, student Filozofski fakultet Zagreb
KRIŽAK TIMUR, student Filozofski fakultet Zagreb
LABAŠ RENATA, student Filozofski fakultet Zagreb
LEČEK SUZANA, Zavod za hrvatsku povijest Zagreb
MIROŠEVIĆ dr. FRANKO, Školska knjiga, Zagreb
OČAK dr. IVAN, Kroflinova 38 Zagreb
PAVLIČEVIĆ dr. DRAGUTIN, Zavod za hrvatsku povijest Zagreb
POLIĆ BOBIĆ dr. MIRJANA, Filozofski fakultet Zagreb
PRLENDER mr. IVICA, Filozofski fakultet Zagreb
STRČIĆ dr. PETAR, Arhiv JAZU Zagreb